

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-46>**Тетяна ПОЛУХТОВИЧ,***orcid.org/0000-0002-0558-2981**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних наук
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) polukhtovych@ukr.net***Ольга КАЛЕНЮК,***orcid.org/0000-0001-9618-6433**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) konlyair@gmail.com*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

У статті досліджено питання якості діяльності викладачів, їх професійності, відповідальності що відповідає вимогам сьогодення – ефективної організації праці, її змісту та характеру. Оцінювання діяльності розглядається як внутрішнє забезпечення якості освіти; нами виокремлено педагогічну майстерність, з метою виявлення професійної компетентності, креативності, кількісних та якісних результатів роботи викладачів Волинського національного університету на кафедрі спеціальної та інклюзивної освіти. У сучасних умовах, у структурі соціального розвитку суспільства, інноваційні процеси у вищій освіті змінюють мету навчання, мотиви і форми. Це означає, що високий рівень знань з дисципліни, володіння методикою викладання сьогодні не може повною мірою характеризувати сучасний рівень професіоналізму викладача.

Аналіз практики показує, що однією з серйозних проблем сучасної системи освіти є недостатній рівень креативності, відповідальності науково-педагогічних працівників в умовах, які вимагають від них творчої діяльності, генерування нових ідей. Випереджальний розвиток освіти зумовлює необхідність орієнтації на педагогічну майстерність, яка є багатогранною і передбачає, окрім знань, використання здатності до творчості та саморозвитку фахівця. Педагогічна майстерність розглядається нами як соціально-педагогічний феномен, який акумулює синтез педагогічної теорії та практики, якісну визначеність педагогічної діяльності педагога, зумовлену культурно-історичним розвитком суспільства. Соціально-педагогічна практика свідчить: бути майстром навчання і виховання є не лише природною особистісною спрямованістю, бажанням викладача, а й його професійним і громадським обов'язком.

Ключові слова: професійність, креативність, якість, педагогічна майстерність, вища освіта, викладач, розвиток.

Tatiana POLUKHTOVICH,*orcid.org/0000-0002-0558-2981**Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Security and Humanities
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) polukhtovych@ukr.net***Olga KALENIUK,***orcid.org/0000-0001-9618-6433**Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Art of the Fine Arts
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) konlyair@gmail.com*

RESEARCH OF QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF TEACHERS' ACTIVITIES

The article examines the issue of changing the quality of pedagogical activities of teachers, their professionalism, which meets the requirements of today – the effective organization of work, its content and nature. Evaluation of activities is considered as an internal assurance of the quality of education; we singled out pedagogical skill, with the aim of identifying professional competence, creativity, quantitative and qualitative results of teachers' work at Volyn

National University at the Department of Special and Inclusive Education. In modern conditions in the structure of social development of society, innovative processes in higher education change the purpose of learning, motives and forms. Therefore, the teacher must meet the new dominant requirements with ample opportunities for self-expression and self-realization. In the structure of social development of society, innovative processes in higher education change the purpose of learning, motives and forms. This means that a high level of knowledge in the discipline, mastery of teaching methods today can not fully characterize the current level of professionalism of the teacher. The analysis of practice shows that one of the serious problems of the modern education system is the insufficient level of creativity and responsibility of scientific and pedagogical workers in conditions that require them to be creative and generate new ideas. The advanced development of education necessitates to focus on pedagogical skills, which are multifaceted and involve, in addition to knowledge, the use of the ability to creativity and self-development of the specialist.

Pedagogical skill is a socio-pedagogical phenomenon that accumulates a synthesis of pedagogical theory and practice, qualitative definition of pedagogical activities of teachers, due to the cultural and historical development of society. Socio-pedagogical practice shows that being a master of teaching and education is not only a natural personal orientation, the desire of the teacher, but also his professional and social duty.

Key words: professionalism, creativity, pedagogical skills; quality, higher education, teacher, development.

Постановка проблеми. Сучасна модель вищої освіти зорієнтована на якість (внутрішнє і зовнішнє забезпечення якості освіти), відповідальність, забезпечення її неперервності; творчу, креативну особистість, її самостійність, а також конкурентоспроможність учасників освітнього процесу. Тому творчий потенціал викладача, який залежить від ступеня сформованості його професійності, впливає на інноваційну діяльність. Як результат – бути теж затребуваним, конкурентоспроможним фахівцем. У процесі дослідження ми стикнулися з протиріччям між загальними цілями вищої освіти і реальними можливостями викладачів вирішувати їх на практиці. Зокрема, змінилось ресурсно-орієнтоване середовище, пов'язане з використанням нових освітніх технологій. Згідно численних спостережень має місце невміння викладачів або небажання використовувати їх. Дана обставина ускладнює розвиток в учасників освітнього процесу ключових компетентностей. Виходячи з поставлених завдань, ми проаналізували проблему у педагогічній теорії і практиці, опрацювавши літературні джерела, наукові праці вчених, а також звіт НАЗЯВО (2019 рік), у яких науково аналізуються елементи якості вищої освіти, ефективність такого інструменту як педагогічна майстерність, креативність викладачів в умовах ЗВО. На наше переконання, висока освіченість, професіоналізм, особистісні якості викладачів вищої школи розглядаються як важливий ресурс удосконалення педагогічної майстерності, а це, у свою чергу, скерує здобувачів вищої освіти бути ініціативними, наполегливими, постійно поповнювати свої знання.

Аналіз основних досліджень. Питання якісної характеристики діяльності викладачів в умовах університету – є досліджувана проблема як українськими, так і зарубіжними ученими сьогодні. Тому ми спиралися і на власні публікації та результати дослідження. Нами зазначено, що

педагогічна майстерність викладачів є інтегративною характеристикою високої професійно-педагогічної підготовки та вміння у здійсненні педагогічної діяльності, внутрішньо зумовленої розвинутими особистими якостями (педагогічними здібностями, професійно-педагогічною спрямованістю), що проявляються у глибоких міцних знаннях, творчому використанні педагогічних прийомів, індивідуальному стилі вирішення педагогічних завдань. У дослідженні означеної проблеми автори спиралися на власні публікації, як: Т. Полухтович. Професіоналізм і майстерність у педагогічній діяльності викладача. Інформаційні технології в освіті, техніці та промисловості»: матеріали Всеукр. Інтернет-конф. молодих учених і студентів. м. Івано-Франківськ, 8 жовтня 2020 р. Івано-Франківськ, 2020. С. 156-159; Полухтович Т., Мельничук Ю. Особливості педагогічної діяльності викладача: теоретичний аспект. «WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS»: матеріали VI міжн. наук.- практ. конф. м. Торонто, 23-25 лютого 2021 р., Торонто, Канада, 2021. С. 595-599. Т. Полухтович, О. Каленюк О. Творча індивідуальність викладача. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» (Категорія «Б»), Дрогобич. Вид. дім «Гельветика» 2022. Випуск 54. Т.2 С.262-266.

Мета статті полягає в розробці прикладних положень процесу розвитку креативності викладачів за результатами дослідження їх діяльності на кафедрі спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу. Дослідно-експериментальна робота проводилася у період з 1 вересня по 27 жовтня 2021 року на факультеті педагогічної освіти та соціальної роботи

Волинського національного університету імені Лесі Українки і включала два етапи.

1 етап – здійснення дослідно-експериментального дослідження у зв'язку з підготовкою кваліфікаційної роботи щодо проблеми вдосконалення педагогічної техніки викладачів кафедри спеціальної та інклюзивної освіти як важливої складової частини педагогічної майстерності.

2 етап – продовження і завершення дослідно-експериментальної роботи з теми дослідження на основі розширених і поглиблених теоретико-методологічних основ та концептуальних установок.

Важливою частиною дослідно-експериментальної роботи стало проведення констатуючого експерименту, під час якого нами розглядався реальний рівень педагогічної майстерності викладачів кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, визначався практичний стан процесу розвитку (формування і вдосконалення) педагогічної майстерності, його залежності; технологічні механізми; інтенсивно узагальнювався передовий досвід. Він здійснювався у ВНУ імені Лесі Українки з кількісно-якісного складу учасників (викладачів кафедри спеціальної та інклюзивної освіти).

Одним із завдань констатуючого експерименту та проведеного дослідження загалом було визначення, обґрунтування та апробація критеріїв і показників процесу розвитку педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників.

У ході дослідження за допомогою різних теоретичних методів було встановлено, що: ефективність процесу розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО, як результативність заходів педагогічного впливу його суб'єктів, може бути об'єктивно оцінена за допомогою базового критерію (інтегрального): забезпечення високого рівня педагогічної майстерності, якості педагогічної діяльності, та цільового, організаційного, мотиваційного і результативного критеріїв, які мають власні показники. Апробація критеріїв та показників у ході констатуючого експерименту показала, що вони мають різну якісну вираженість і дозволяють оцінити ефективність як досліджуваного процесу загалом, і його окремих компонентів. При цьому провідну роль в оцінці ефективності процесу розвитку педагогічної майстерності, виходячи зі змісту базового критерію, має такий показник результативного критерію, як рівень індивідуальної педагогічної майстерності викладачів.

Спрямованість у розробці змісту критеріїв і показників індивідуальної педагогічної майстерності викладачів ВНУ імені Лесі Українки визначали такі положення, як: рівень педагогічної майстерності викладачів, що проявляється в динаміці

зміни в індивідуальних його рівнях викладацького складу кафедри.

Вихідним пунктом у роботі з виявлення критеріїв педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників був педагогічний факт про педагогічну майстерність як якісну характеристику педагогічної діяльності, що має якісне вираження (Гончаренко, 1997:251). Зовнішня суперечність у факті виділення рівнів розвитку педагогічної майстерності впливає з формально-логічної інтерпретації сутнісного прояву педагогічної майстерності – високого рівня здійснення педагогічної діяльності у ствердженні: може бути або майстерність, або немайстерність. Але в практиці порівнюється педагогічна майстерність одного викладача з педагогічною майстерністю іншого викладача і так як проглядаються відмінності, правомірно говорити про наявність різних якісних показників, рівнів педагогічної майстерності.

У проведеному дослідженні за основу змістовного визначення критеріїв і показників педагогічної майстерності викладачів нами були взяті такі положення, як: критерії і показники педагогічної майстерності покликані акумулювати в собі основні сутнісні характеристики цього явища, критерії та показники можуть адекватно характеризувати педагогічну майстерність за проміжними результатами педагогічної діяльності викладача, ефективності проведення навчальних занять, виховних заходів, як об'єктивно детермінуючих її кінцеві результати, критерії і показники педагогічної майстерності не включають оцінку особистісних якостей викладачів: професійно-педагогічної спрямованості, педагогічних здібностей, мислення, які виступають у ролі внутрішніх факторів впливу на їхню майстерність, критерії і показники педагогічної майстерності викладачів припускають у собі цілісне врахування особливостей педагогічної діяльності у їх проекції на майстерність.

У результаті проведеної роботи було встановлено, що критеріями педагогічної майстерності викладачів кафедри спеціальної та інклюзивної освіти є:

критерії предметних знань: повнота, глибина та міцність;

2) критерії педагогічної техніки (сформованість педагогічних навичок та умінь), як:

а) особистісно-поведінковий, що відображає ступінь володіння викладачем прийомами техніки самокерування;

б) операційно-діяльнісний, що враховує рівень використання прийомів організації педагогічної взаємодії зі студентами та студентськими групами;

в) результативно-практичний, що визначає конкретні результати вирішення педагогічних завдань, ефективності педагогічної взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Вивчення за допомогою розроблених критеріїв і показників відмінностей в індивідуальній педагогічній майстерності викладачів дозволило нам виділити п'ять ступенів її виразності: вищий, високий, середній, низький і дуже низький.

Апробація вищевказаних критеріїв і показників продемонструвала об'єктивність при оцінці ступеня виразності індивідуальної педагогічної майстерності у конкретних викладачів, так і рівень педагогічного колективу в цілому.

Основні результати констатуючого експерименту щодо визначення ступеня виразності педагогічної майстерності відображені в таблиці 1. Як бачимо кожний другий викладач (62%) є майстром педагогічної праці (має високий рівень), а в 38% викладачів – середній; дуже високого, низького і дуже низького ступенів виразності педагогічної майстерності немає, що свідчить про високу професійно-педагогічну підготовленість, ефективно проведення навчальних занять.

В експериментальній частині дослідження результати, які були отримані на етапі констатую-

чого експерименту, вказують на підвищення педагогічної майстерності викладачів у процесі діяльності. Назвемо їх: 1. Використання інноваційних форм і методів в освітньому процесі; 2. Спрямованість занять на практику; 3. Акцент на постійне оновлення знань.

На першому діагностичному етапі ми досліджували ставлення викладачів у дотриманні ними гуманістичного підходу в навчально-виховному процесі. На питання, яке було поставлене, передбачалося два варіанти відповідей: позитивне ставлення (+) і відсутнє (-). Аналіз результатів відповідей показав позитивну тенденцію. Викладачі зі стажем від 5 до 10 років зазначили необхідність розвитку особистості студента з типом мислення – егоцентричним.

Методика Г. Вержицького та І. Кулакової модифікована відповідно до завдань дослідження. Викладачам пропонувалося оцінити власну педагогічну майстерність. Отримані результати відображені в таблиці 3.

Виявлений розподіл викладачів за компонентами педагогічної діяльності. Також аналіз даних за рівнями педагогічної майстерності у вищевказаному питанні показав, що на початковому етапі експерименту вищий рівень присутній

Таблиця 1

Ступені виразності педагогічної майстерності у викладачів (за результатами констатуючого експерименту)

№	Категорії викладачів	Всього оцінено	Ступені виразності педагогічної майстерності				
			Дуже висока	висока	середня	низька	Дуже Низька
1.	Категорії викладачів зі стажем від 5 до 10 років	3	-	1/33%	2/67	-	-
2.	Категорії викладачів зі стажем від 10 років	5	-	4/80%	1/20%	-	-
3.	Всі викладачі	8	-	5/62%	3/38%	-	-

Таблиця 2

Організація експериментальної частини дослідження

Етапи експерименту	Задачі етапу експерименту	Зміст експериментальної роботи
Констатуючий	Виявити вихідний рівень педагогічної майстерності викладачів до гуманістичного змісту їхньої діяльності	Проведення анкетування (методика Г. Вержицького і І. Кулакової)
Формуючий	Розробка і реалізація системи методів і засобів у забезпеченні гуманістично-орієнтованого навчання і виховання студентів за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»	Реалізація принципу гуманізму в освітньому процесі
Контрольний	Виявити динаміку рівня педагогічної майстерності викладачів в гуманістичному підході до навчання й виховання студентів	Контрольні діагностичні дослідження

Таблиця 3
Розподіл викладачів за компонентами педагогічної майстерності

Компоненти	Кількість викладачів	
	всього	%
Мотиваційний	1	12,5%
Когнітивний	1	12,5%
Діяльнісний	5	62,5%
Результативний	1	12,5%

у більшості викладачів кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, а низький рівень є відсутній.

Висновки. Ми проаналізували проблему у педагогічній теорії і практиці, опрацювавши літературні джерела, наукові праці вчених, а також річний звіт НАЗЯВО, у яких аналізується

компоненти внутрішнього забезпечення якості викладання, ефективність професійності, креативності, відповідальності викладача в умовах ЗВО; здійснили експериментальне дослідження процесу розвитку педагогічної майстерності викладачів кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки. На наше переконання, висока освіченість, професіоналізм, особистісні якості викладачів вищої школи розглядаються як важливий ресурс удосконалення їхньої роботи, а це, у свою чергу, скерує здобувачів вищої освіти бути ініціативними, наполегливими, постійно поповнювати свої знання. Перспективним вбачаємо дослідження впливу мистецтва на комунікаційні відносини учасників освітнього процесу в умовах університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. Видавництво «Либідь».1997. 374с.
2. Капченко О.Л. Дефініція педагогічної майстерності. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vurysku/15/statti/kapchenko.htm (дата звернення: 3.02.2022)
3. Теслюк В.М. Формування педагогічної майстерності майбутнього викладача: теоретико-методичний аспект: монографія. К.: Видавництво:Ліра-К, 2018. 280 с.

REFERENCES

1. Honcharenko S.U.(1997). Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk. [Ukrainian pedagogical dictionary] Kyiv. Publ. «Lybid».1997. 374p. [in Ukrainian].
2. Kapchenko O.L (2011). Definitiiia pedahohichnoi maisternosti [Definition of pedagogical skills] Available at: URL:
3. Tesliuk V.M. (2018). Formuvannia pedahohichnoi maisternosti maibutnoho vykladacha: teoretyko-metodychnyi aspekt: monohrafiia. [Formation of pedagogical skill of the future teacher: theoretical and methodical aspect: monograph] Kyiv. Publ: Lira. Kyiv, 2018. 280 p. [in Ukrainian].